

EN
VERDER

HET BELANG VAN HET PEDAGOGISCH KLIMAAT(2)

Dit is het vervolg op het artikel uit LO 5. Vanwege de omvang van dit artikel was het gesplitst in twee delen. In deel 1 las u de begripsverheldering en werd het belang van het pedagogisch klimaat in het onderwijs verduidelijkt. Deel 2 geeft het analysekader voor het pedagogisch klimaat weer. De redactie heeft wederom het artikel moeten splitsen, hetgeen betekent dat de mogelijkheden voor de docent om het pedagogisch klimaat te beïnvloeden worden weergegeven in deel 3.

Door: Frank Jacobs en Anne Ludérus

We starten met de conceptomschrijving van het pedagogisch klimaat, ontwikkeld na bestudering van de literatuur. Het creëren van een goed pedagogisch klimaat is een doel, zo bleek uit deel 1. Nu wordt vervolgd met de conceptanalyse en een kader voor beïnvloeding van het pedagogisch klimaat.

Het pedagogisch klimaat is een omstandigheid waarin kinderen en jongeren zich kunnen ontwikkelen. Ontwikkelen kan als er sprake is van 'welbevinden'. Welbevinden komt voornamelijk naar voren binnen drie relaties: relaties tussen leerlingen onderling, relaties tussen leerlingen en docent(en) en relaties tussen leerlingen en de context.

Tot een analysekader komen voor het pedagogisch klimaat

Hoe kunnen we nu grip krijgen op wat de 'staat', 'de situatie', van het pedagogisch klimaat is. Laten we starten met terug te kijken naar de omschrijving van het pedagogisch klimaat. Daar vervult de term 'welbevinden' een sleutelrol. We lichten dat begrip eruit. Allereerst valt op dat we kunnen zeggen dat leerlingen met een hoog welbevinden zich goed voelen. Hun hoofdtoon ten aanzien van beleven is genieten. Ze beleven plezier, hebben deugd aan elkaar en aan de docent en aan de context. Ze stralen vitaliteit en tegelijk ontspanning en innerlijke rust uit. Ze stellen zich open

en ontvankelijk op voor wat op hen afkomt. Ze zijn spontaan en durven zichzelf te zijn. Om meer grip te krijgen op het begrip welbevinden geven we twee citaten ten aanzien van welbevinden:

Welbevinden is verbonden met zelfvertrouwen, een goed gevoel van zelfwaarde en weerbaarheid. Het fundament is het in voeling zijn met zichzelf, het contact hebben met de eigen gevoelens en ervaringen, fris en onvervormd (Laevers, 2005). Engels (2002) omschrijft het anders, namelijk: welbevinden op school drukt een positieve toestand uit van het gevoelsleven, die het resultaat is van een harmonie tussen een geheel van specifieke omgevingsfactoren enerzijds en de persoonlijke behoeften en verwachtingen van leerlingen ten aanzien van de school anderzijds.

We zien in beide citaten dat het welbevinden gezien wordt als een goed gevoel, en dat Engels ingaat op een relationeel aspect te weten de relatie tussen de mens en zijn/haar omgeving. Wij willen dit relationele aspect voor de onderwijs, schoolsituatie verder uitwerken in de drie eerder genoemde relaties: leerlingen onderling, leerlingen en docent(en) en leerlingen en hun context. Deze drie relaties moeten eerst geanalyseerd worden om vervolgens samenvattend iets te kunnen melden ten aanzien van op welk niveau van de schaal van welbevinden de klas of het individu of groepje van personen zich bevinden. We starten met een concept-analysekader voor de drie relaties.

Analysekader pedagogisch klimaat (relaties)**Relatie leerlingen onderling**

Om ten aanzien van de tegenstellingen op dit analyseformulier te scoren moeten de tegenstellingen worden beschouwd als een continuüm.

Er is in de omgang van de leerlingen onderling sprake van:

respect	geen respect
vertrouwen	wantrouwen
interesse	desinteresse
behulpzaamheid	geen behulpzaamheid
positieve instelling	negatieve instelling
verbondenheid	geen verbondenheid
geen pestgedrag	pestgedrag
geen ruzies en/of conflicten	ruzies en/of conflicten

Uitdaging

Relatie leerling - docent

Om ten aanzien van de tegenstellingen op dit analyseformulier te scoren moeten de tegenstellingen worden beschouwd als een continuüm.

Er is in de omgang van de leerlingen en de docent sprake van:

respect	geen respect
vertrouwen	wantrouwen
interesse	desinteresse
behulpzaamheid	geen behulpzaamheid
positieve instelling	negatieve instelling
verbondenheid	geen verbondenheid
geen pestgedrag	pestgedrag
geen ruzies en/of conflicten	ruzies en/of conflicten

Docent geeft door zijn/haar didactische keuze de leerlingen in deze relatie:

structuur	geen structuur
duidelijkheid	onduidelijkheid
regelmatig aandacht	geen aandacht
complimenten	kritiek (negatief)
feedback op leer-en ontwikkelproces	geen feedback

Docent geeft door persoonlijkheid de leerlingen in deze relatie:

Mogelijkheid tot identificatie	geen mogelijkheid
zijn /haar mening ten aanzien van standpunten weer	mening niet weergeven
gebruikt voorkomende situaties om te bespreken	gebruikt situaties niet

Benadrukt wordt dat het bovenstaande een conceptanalyse is. Het analysekader is qua items niet uitputtend en nog niet getoetst in de praktijk.

Met dit concept-analysekader wordt duidelijk hoe de verschillende relaties gescoord worden. Met die scores op alle drie de relaties valt een totaalindruk te geven. Die totaalindruk wordt gegeven met behulp van een niveau van welbevinden. Leavers (2005, aangepast) heeft een schaal geconstrueerd voor vijf niveaus van welbevinden.

Relatie leerling - context

De omgang van de leerling met de context staat niet op zichzelf. Bijvoorbeeld de docent heeft door de keuzes die hij/zij maakt grote invloed op de context dus op de relatie tussen de leerling en de context. Maar ook onderlinge relaties tussen leerlingen en die tussen de leerkracht en de leerlingen bepalen mede de context. Een belangrijke spil in dit veld is de docent met zijn/haar vakinhoudelijke en didactische professionaliteit. Hieruit blijkt onder andere de:

heldere structuur in de onderwijsactiviteiten	geen heldere structuur
goede arrangementen	geen goed arrangement
ingaan op verschillen tussen leerlingen	niet ingaan op verschillen
actieve betrokkenheid van de leerlingen	geen actieve betrokkenheid
uitdagende leer- en ontwikkelomgeving	geen uitdagende omgeving
samenwerken wordt gestimuleerd	samenwerking niet gestimuleerd
verantwoordelijkheid wordt gestimuleerd	verantwoordelijkheid niet gestimuleerd
zelfstandigheid wordt gestimuleerd	zelfstandigheid niet gestimuleerd

Niveau	Welbevinden	Signalen
1	Uitgesproken laag	De leerling vertoont duidelijke signalen van onbehagen: <ul style="list-style-type: none"> • kijkt angstig / verdrietig / bedrukt • kijkt boos of is zelfs woedend • is lichamelijk gespannen • reageert niet op de omgeving, ontwijkt contacten, trekt zich terug • huilen staat de leerling nader of huilt echt.
2	Laag	De lichaamshouding, mimiek en handelingen geven aan dat het kind zich niet goed voelt. De signalen zijn echter minder uitgesproken dan bij niveau 1 en het onbehagen wordt niet gedurende de hele tijd uitgedrukt.
3	Matig	De leerling geeft een 'onbewogen' indruk, het heeft een neutrale houding. Er zijn geen signalen van verdriet of angst of plezier, van behagen of onbehagen. Gelaat en lichaamshouding tonen weinig of geen emotie.
4	Hoog	De leerling vertoont signalen van voldoening (zie niveau 5). De signalen van zich goed voelen zijn echter niet de hele tijd met grote intensiteit aanwezig.
5	Uitgesproken hoog	Gedurende de observatietijd zijn er uitgesproken signalen van behagen, zich op en top voelen, met volle teugen genieten: <ul style="list-style-type: none"> • blij en opgewekt zijn: (glim)lachen, glunderen, roepen van plezier • spontaan zijn, zichzelf zijn, expressief zijn • ontspannen zijn, vertoont geen signalen van stress of angst • zich openstellen, zich door de omgeving laten aanspreken • levenslustig zijn, een stralende blik hebben, energiek reageren • zelfverzekerdheid en zelfvertrouwen uitstralen.

Niet alleen de juf kan helpen

Uiteindelijk wordt weergegeven op welk van de niveaus van welbevinden de leerlingen van een klas (of individu of groepje leerlingen) zich bevinden. Vervolgens moet er geanalyseerd worden om te bepalen welke aspecten verbeterd dienen te worden (dat kan door terug te kijken naar de analyse van de relaties) met uiteindelijk als doel om het welbevinden en daarmee dus de ontwikkelkansen voor leerlingen te vergroten. Uiteraard bedoelen we niet dat iets doen aan het welbevinden staat voor direct alles aan die leerlingen aanpassen of die leerlingen hun zin geven en alles te doen wat ze vragen. Leerlingen hebben zelf een actieve rol. De docenten helpen de leerlingen daarbij in het krijgen van zelfvertrouwen, in het

Ze voelen zich veilig

onderkennen en uiten van gevoelens, in het leren omgaan met andere leerlingen, in het ervaren van succes, in het ontwikkelen van al zijn talenten enzovoorts. Wat zijn de mogelijkheden van de docent om na de gehouden analyse de situatie te beïnvloeden?

Daarop wordt ingegaan in deel 3.

Wordt vervolgd

Correspondentie: Frank Jacobs (f.m.jacobs@hhs.nl)
Anne Ludérus (a.f.t.luderus@hhs.nl)